

School, door een collega-professor aan de V. U. tot den weg van het oefenaarschap wordt verwezen, vond men op de Synode terecht onmogelijk en ik vind het zeer oncollegiaal.

Toch begreep ik een paar dagen later eenigszins beter de mentaliteit van Prof. Hepps advies. Ik las n.l. van twee profs. aan de V. U., Dr. Vollenhoven en Dr. van Schelven, dat zij herhaaldelijk optreden in onze Geref. Kerken, hoewel beiden „tot een anderen staat des levens zijn overgegaan“. Dit geschiedt dan onder den naam van „lezing eener leerrede“.

Hier wordt dus tegen de Kerkenorde en tegen het besluit van de Synode van Leeuwarden in 1920 ingegaan, door niet-theologische profs. der V. U. toch in „oefenaars“-richting te laten optreden. De Synode van Arnhem zal straks ook hieromtrent moeten beslissen naar de conclusie van een rapport der te Groningen benoemde Deputaten, dat onverzwakte handhaving van Leeuwardens besluit vraagt. Ook dan geen uitzonderingsgevallen!

Hier wordt de bal een heel eind misgeslagen. Dit ligt voorzeker aan de geringschatting van elk oefenaarschap.

Hoe men zich toch door een naam van de wijs kan laten brengen!

Ds Boersma puurt uit mijn voorslag oncollegialiteit.

Dat is niet fraai.

Ik gun het den kerken zoo van harte, dat zij prof. Noordzij des Zondags kunnen hooren en toonde de eenige wijze, waarop dit kan geschieden.

Wat zit daar voor oncollegialiteit achter?

Dan zou ik ook oncollegiaal handelen tegenover de hoogleraren Van Schelven en Vollenhoven.

Want wat de Synode later besloot aangaande den status van niet-theologische hoogleraren, heeft mijn volle instemming.

Ik heb heusch nog wel den moed mijn meening te zeggen zonder aanzien des persoons.

De persoon van Prof. Noordzij is mij even aangenaam als die van mijn collega's aan de Vrije Universiteit.

Maar ter wille van personen zou ik er niet graag toe medewerken, dat van den kerkelijken weg werd afgeweken.

Het recht, ook het kerkrecht, moet zijn loop hebben.

En ik wensch Ds Boersma een sterke aderlating van achterdocht toe.

HEPP.

Het individualiteitsbeginsel in de moderne letterkunde.

In het vorig artikel heb ik getracht eenige vragen te beantwoorden die naar mijn meening van genoegzaam algemeen belang waren, om er de plaatsruimte van deze rubriek aan te besteden. Nog bleven daarna een tweetal vragen over, die op dezelfde wijze behandeling verdienen en zelfs een afzonderlijk artikel waard zijn. We vervolgen dus met die aan de orde te stellen.

De eerste is een quaestie, die vooral hen interesseert, die met de letterkunde als studievak te maken hebben. Ze betreft het individualiteitsprincipe, dat door de Tachtigers zoozeer op den voorgrond is gesteld en bij geheel de verdere ontwikkeling der moderne literatuur overheerschend is gebleven. In vrij uitvoerige omschrijving (die we uit hoofde van ruimte niet letterlijk overnemen) komt wat gevraagd wordt neer op drie punten: hoe moet over dat individualiteitsprincipe geoordeeld; wat moeten we daarvan zeggen van Christelijke levensovertuiging uit; ligt daarin niet een van de groote bezwaren tegen de moderne letterkunde in 't algemeen?

Men gevoelt aanstonds, dat bij een poging tot het behandelen van deze vragen beperking noodzakelijk is, willen we blijven binnen het raam van een enkel artikel. Want met een categorisch antwoord is hier de zaak niet afgedaan. Het oordeel over het individualiteitsprincipe is al een quaestie op zichzelf. Daar is al heel wat over te doen geweest. Niet alleen immers is er in tal van essays en literaire critieken over geschreven, maar ook onder de Tachtigers en hun aanhangers zelf is het onderwerp geweest van veel discussie en leidde zelfs tot groot meeningsverschil. Het was Willem Kloos, die ter formulering van zijn gevoel over het wezen der kunst het uitspraak, dat kunst moet zijn „de allerindividueelste expressie van de allerindividueelste emotie“, het bekende woord, dat men overal geciteerd vindt. Daartegenover stelde zich Verwey, die niet uit het absoluut persoonlijke, maar uit het objectieve de schoonheid zich zag opheffen, blijkens uitspraken als „ik wenschte door het leven te komen tot nieuwe schoonheid“, of „de idee van het dichterschap, beeldend en bespiegelend, stelt zich in de samenleving“. Zelfs poneerden de gemeenschapskunstenaars bij monde van Adama van Scheltema de precies omgekeerde meening: dat „kunst moet zijn de voor zooveel mogelijk mogelijk menschen begrijpelijke uiting van zoo algemeen menschenlijk mogelijke gevoelens“. En naast deze zijn vele uit-

spraken aan te halen, die wijzen op verschil, principieel verschil in inzicht.

Zal men ten dezen nu een oordeel zich kunnen vormen, dan is allereerst noodig een poging tot het juist verstaan van de zaak. Misverstand heeft ook hierbij tot veel misvatting geleid. Wat heeft Kloos eigenlijk bedoeld met zijn langzamerhand geveugeld geworden woord? M.i. dit, dat de persoonlijkheid van den kunstenaar leven moet in het werk, dat diens ontroering, de emotie, de drijvende kracht moet zijn en dat de kunstenaar in staat moet wezen, aan de uiting, de expressie, van zijn ontroering een eigen, een persoonlijke vorm te geven. Met het tot twee keer toe herhalen van het „aller-“, heeft Kloos dat persoonlijke als absolute voorwaarde voor kunst willen accentueeren.

Dit in zoo strakke bewoording eischen van het individuele vloeide voort uit de omstandigheden. De Tachtigers, jongeren als zij waren, leefden in een kenteringsperiode. Heel het gedachten- en gevoelsleven van hun tijd ging uit naar vermeerdering van persoonlijkheidsbewustzijn, naar een manifesteeren tegenover gebondenheid en traditie van de zelfstandigheid van den mensch. Op het terrein der kunst waren buitenlandsche dichters als Verlaine, Baudelaire, Shelley, Keats e.d. toonaangevers, dichters die met hartstochtelijkheid hun schoonheidscultus beleden, en de schoonheid zochten in de natuur en in den geest. En nu zagen Kloos en de zijnen, rondom zich ziende op eigen erf naar de poëzie van een vorige generatie, niets van dat alles. In traditioneele en vaak oratorische woorden vonden zij den lof bezongen van deugd, vaderland en godsdienst en in die verzen misten zij ten eenenmale, wat ze op het ruimere terrein van het geestesleven en het engere gebied van de kunst in het licht van hun tijd als eisch zagen: het persoonlijke, het zelf-doorleefde, het eigene.

Vandaar dat ze in heel heftige critiek, men mag wel zeggen in een vaak er maar op raak schelden, losbraken tegen de kunst van een vorig geslacht en vandaar ook, dat ze met geen beperking kenende absoluutheid daartegenover uitspraken wat zij als kunst voelden en alleen aanvaarden wilden. Dat allerindividueelste van Kloos droeg alzoo geheel het stempel van den tijd.

Sindsdien zijn de verhoudingen veel veranderd. We staan thans, geleerd door de ervaring, kalmer tegenover de dingen. En dan zien we dat Kloos met zijn „aller-“ en zijn „ste“ den doodlopenden weg der eenzijdigheid is ingeslagen, die hem tot zijn momenteel isolement heeft gevoerd. Maar aan den anderen kant verstaan we toch ook, dat de eisch van individualiteit niet zoo ongerijmd was, als wel is gemeend. Emotie, persoonlijke bewogenheid is ten slotte voorwaarde voor kunst: alle waarachtige kunst uit vroeger eeuwen is uit de emotie geboren en door wat werkelijk kunst was en ook door alle geslachten alszoodanig is gewaardeerd, trilde immer de ontroering van de kunstenaarsziel. En ook is het persoonlijke element in den uitingsvorm, het individuele dus in de expressie, een vereischte voor het kunstwerk, want de emotie kan in het clichématige woord en in den traditioneele klank geen uitweg vinden: die zoekt en vindt eigen banen, eigen manifestatie. Wat Kloos eischte, afgedacht nu voor het oogeblik van de formulering, waarin hij dat deed, was niet anders, dan wat de groote dichters van alle eeuwen intuïtief, omdat zij kunstenaars waren, in praktijk hadden gebracht.

Hiervan moet volgen, dat het individuele in het kunstwerk zeker niet een onjuistheid, en de individualiteits-eisch op zichzelf niet een ongerijmdheid is.

Maar — en daarmee kom ik vanzelf tot het tweede punt van de vraag — in het onbegrensde absolute, dat Kloos er voor opeischte, lag het groote gevaar. Individualisme, met een „aller-“ en een „ste“ tot zijn uiterste openbaring opgevoerd, moet treden buiten de grenzen van het normatieve, moet in zijn consequentie leiden tot handeloosheid. Wanneer slechts het aller-individueelste kunst is, dan blijft alles wat van normen is afgeleid, alles wat op een basis van algemeene menschenlijkheid of en vooral van boven-menschenlijkheid rust, beneden den rang van kunst en is daartegenover elke willekeurige uiting van persoonlijkheid, hoe zonderling ook in en op zichzelf, als zoodanig kunst. Want het aller-individueelste als eisch ook voor de expressie doet het volkomen onverschillig worden, of ook de uitingsvorm door een ander kan worden verstaan of gewaardeerd. Noch voor den inhoud noch voor den vorm van het kunstwerk bestaat dan eenige norm meer: alles is goed, omdat alles uiting is van persoonlijkheid.

En hier nu staan we voor het feit, dat ten dezen ons oordeel bepaalt. De consequentie van dat individualiteitsbeginsel, de consequentie in het bijzonder van het door Kloos ingenomen standpunt van „aller-“ en „ste“, maakt dat er, gezien van de christelijke levensovertuiging uit, een heel groot gevaar in ligt, sterker, dat het christelijk levensbeginsel er afwijzend tegenover moet staan, als het zóó, in zijn absoluutheid, wordt gepostuleerd. Want voor het christelijk besef is de individualiteit juist de wonderplek van het leven. 't Is die individualiteit, die altijd weer scheiding

maakt tusschen God en den mensch, die individualiteit, die steeds weer in zonden doet vallen en den schuldstaat voor God dagelijks meerder maakt. En wel verre van naar individualiteit te staan, stelt het christelijk belijden de gebondenheid voorop: gebondenheid aan Gods Woord en Wet als regel, als norm voor het leven. Met den eisch van het aller-individueelste komt derhalve een kunsttheorie rechtstreeks tegenover het christelijk levensbeginsel en daar, waar de beweging van Tachtig zich naar dien eisch heeft gericht, is haar productie voor den christen ook onaannemelijk geworden.

Hiermee is feitelijk het derde punt ook afgehandeld. Want als dan de vraag luidt: ligt in dat individualiteitsbeginsel niet een van de groote bezwaren tegen de moderne letterkunde in 't algemeen, dan moet het antwoord daarop bevestigend luiden. En uit het oogpunt van christelijk levensprincipe, gelijk zoo juist werd beredeneerd, en van artistiek standpunt bezien, is het een van de groote bezwaren. Ook in het laatstgenoemde geval. De voortgang der nieuwere literatuur heeft geleerd, dat van een tot het aller-ste doorgevoerd individualisme weinig anders dan een vervallen in excessen te verwachten valt. Daar, waar we werkelijk een volkomen individualisme in de latere verskunst of het proza beleven, is die openbaring in inhoud en vorm vrijwel niets dan dwaasheid.

Alleen — men onderscheide hier goed, om niet in een onjuist veroordeelen te vervallen. 't Komt aan op de grens. Het individualisme alszoodanig, het persoonlijke, kan in wat waarlijk kunst heeten mag niet gemist worden, mits het maar de gebondenheid van het normatieve respecteert en zich beperkt weet. Binnen die gebondenheid is het zelfs eisch voor kunst, óók voor christelijke kunst. Maar waar het, onder de leuze van het aller-ste, naar de ongelimiteerde vrijheid voert is het en uit artistieke en uit principieele overweging geoordeeld.

De tweede overgebleven vraag hoop ik in het volgende en laatste antwoord-artikel te behandelen.

C. T.

Ds Miedema ridder.

In de „Gron. Kerkbode“ schrijft Ds v. d. V (egte) het volgende stukje, dat men ook buiten Groningen wel eens mag lezen. Ds Miedema is zeer bekend, en toch kennen velen hem niet. We weten dan ook meteen dat ridderordes ook nog wel eens aan het goede adres komen.

Het is ons een groot genoegen op deze plaats in onze Kerkbode melding te mogen maken van de hooge eer die onzen geachten Eindredacteur Ds Miedema is te beurt gevallen.

Het heeft H. M. onze geliefde Vorstin behaagd op Haar 50sten verjaardag den oudsten van onze stads-predikanten te benoemen tot Ridder in de orde van Oranje Nassau.

Dit stemt de Kerk van Groningen, met haar Kerkraad en de dienaren des Woords tot groote blijdschap, en ongetwijfeld met hen zeer velen in onze provincie.

Ongetwijfeld staat deze Vorstelijke onderscheiding in verband met het feit, dat Ds Miedema de oudste onzer stads-predikanten is. Maar ook zal tot deze decoratie niet weinig hebben bijgedragen de plaats, die onze geachte collega in het kerkelijk leven in stad en provincie inneemt. Ds Miedema mag, zonder tegenspraak te duchten — we mogen hem dit nu wel eens publiek zeggen — genoemd worden de primus inter pares, de eerste onder zijns gelijken inzake kerkregering en het principieel behandelen van de kerkelijke vraagstukken van allerlei aard. Hij is op de klassis-vergaderingen, en, we weten ook voor velen in de provincie, de man, die meermalen geraadpleegd wordt, wanneer het moeilijke zaken betreft van kerkrechtelijke aard. Hij is begaafd met een helder inzicht, de vrucht van jarenlange studie en praktische ervaring, in het regeerambt van de Kerk van Christus. Het is een gave van God, dat we zulk een man mogen hebben, die een vertrouwde leiding kan geven, en in dezen gezag heeft. We zijn dankbaar, dat we zulk een rechtskundig adviseur op kerkelijk gebied hebben.

Het verwondert ons dan ook niet, dat ditmaal de aandacht der Hooge Regeering ook op Ds Miedema viel, en dat hij den Ridderlag ontving.

Geachte collega, uwe mederedacteuren en medewerkers, de uitgeefster en lezers van onze „Groningsche Kerkbode“ feliciteeren u zeer hartelijk met deze koninklijke onderscheiding. En ze voegen er den wensch en de bede bij, dat het onzen getrouwen God moge behagen u nog vele jaren te sparen voor uw arbeid, en dat ge het hooge onderscheidingsteeken op een godzalig en dankbaar hart moogt dragen.

Uw God heeft u genade en ook eere gegeven.

Hem zij den hoogsten dank!

We zien, dat, om niet wijlen Ds Gispens te spreken, deze ridderorde wel een tikje een remonstrantsch type heeft: er is heel wat „uit verdienste“ bij.

En toch is en blijft alle eere genade.

Gomarus.

In het „Kerkblad van Overijssel en Drente“ schreef Dr. Impeta over Franciscus Gomarus, naar aanleiding van